

comes Matisconensis, nec non et uxor mea Ermengardis, pro Dei amore et æterna retributione, ut pius Deus animas nostras et parentum nostrorum Alberici atque Tholosanæ, Manassei et Ermengardis, nec non Geraldii amici nostri, seu omnium fidelium Christianorum tam vivorum quam et defunctorum liberare dignetur de pœnis inferni. Pro ipso amore cedimus atque donamus ad ipsam casam Dei aliquid ex rebus nostris in pago Lugdunensi in villa Dardanico super fluvium Sillia (218*), quæsitum est inquirendum, cum omnibus appenditiis et servientibus supermanentibus, quidquid ibi visi sumus habere totum ad integrum ad ipsam

(218)* Sillia (vulgo *la Seille*), fluvius est qui in Ararim influil, non longe a Ratanella vico.

Dei casam ad stipendium fratrum ibidem Deo jugiter servientium. Si quis vero donationem istam contradixerit, iram Dei incurrat, et auri libras quatuor componat, et donatio ista firma permaneat stipulatione subnixâ S. Leotaldi, S. Ermengardis, qui donationem istam fieri et rogaverunt firmare; S. Gaufredi comitis, S. Nardoyni, S. Leodegarii, S. Racherii, S. Geraldii, S. Gothofredi, S. Gosberti, S. Iwicheranni, S. Mayoli, S. Odeylardi, S. Alberici, S. Ardradi, S. Wichardi, S. Adalgarii, S. Bononis. Data per manum Berardi die Mercurio 11 Kal. April. Anno 12 regnante Rodulpho rege.

V.

TESTAMENTUM WILLELMI

Cognomento Pii.

Arvernorum comitis et ducis Aquitanorum

DE CONSTRUCTIONE CLUNIACENSIS LOCI (219).

(Anno 910.)

(Bibliotheca Cluniacensis, pag. 4.)

Cunctis sane considerantibus liquet, quod ita Dei dispensatio quibusque ditibus consulit, ut ex rebus

(219) *Testamentum Willelmi de constr. Clun. loci.* Willelmum hunc, seu Guillelmum Arvernorum comitem, et Aquitanorum ducem, plerique moderni non fundatorem, sed restauratorem tantum cœnobii Cluniacensis affirmant: maxime Bugnonius, Guillelmus Paradinus, lib. 1, *Annal. Burgundiae*, Petrus Sanjulianus Balureus, lib. II et III *Antiquit. Matisconensium*, et Jacobus Severtius in parte II, de Matiscon, episcopis. Hi omnes Warinum, seu Guarinum comitem Matisconensem et Cabilonensem, primum tam celebre monasterium extruxisse, ac Hildebaldum Matisconensem episcopum in honore beatorum apostolorum Petri et Pauli consecravisse dicunt: idque sub annum 12 vel 13 Ludovici Pii, Caroli Magni filii. Sed cum Bugnonius antiquo diplomati, ex quo foundationem hanc probare contendit, annum etiam Christi 828 addit, rem suspectam facit, ut inquit Nicolaus Vignierius in *Chronico rerum Burgundionum*, ac magis quæ de ipso Warino scribit, cum ipsum Matisconensem comitem institutum solummodo post imperatoris Ludovici restitutionem affirmat. Credibilis foret testimonium quod Severtius profert e gazophylacio ipsius abbatiæ Cluniacensis, his verbis conceptum, « monasterii Cluniacensis primus fundator Guarinus, alias Gerimus comes Cabilonensis et Matisconensis, regnante Ludovico Pio Caroli Magni filio, circiter annum 820, quod postea ab Hungaris devastatum, a Guillelmo Aquitanie duce restauratum fuit. » Credibilis, inquam, foret, si non innumeræ diplomatum, chartarum, ac etiam librorum ejusdem cœnobii auctoritates, huic uni auctoris incerti testimonio præponderarent. Agapitus enim II papa, Ludovicus Ultramarinus, rex Francorum, et alii plurimi Guillelmum Arvernie comitem, ac ducem Aquitanorum prima hujus

quæ transitorie possidentur, si eis bene utantur semper mansura valeant præmia promereri. Quod

religiosi totoque orbe famosi monasterii fundamenta jecisse passim in suis bullis ac præceptis asserunt. Sanctus Odilo abbas Cluniacensis V, in *Vita sancti Majoli præcessoris sui*, Glader Rodolphus et ipse monachus Clun. lib. III *Historiæ Francorum*, cap. 5; itemque scriptor *Chronici Cluniacensis* qui sancto Hugone abbate VI vixit, idem constanter affirmant. *Chronici* verba sic habent: « Anno Incarnationis Dominicæ 910, Willelmus dux Aquitanorum venerando Petro Pauloque venerandum Cluniaco construxit monasterium. » Sed et auctores alii multi, ac vetustissimi cum Cluniacensibus momimentis consentiunt, illamque primam Guillelmi Pii foundationem unanimiter agnoscunt. *Scriptor Vitæ sancti Hugonis abbatis sancti Martini Eduensis fragmentum vetus historiæ Francorum*, Ademarum sancti Martialis Lemovicensis monachum in *historia Aquitanie*, *Chronicon sancti Petri Vivi Senonensis*, Martinus Polonus, qui tamen male Guillelmum hunc principem Burgundie vocat, *Ordericus Vitalis monachus Uticensis*, *Lexovianensis dioceseos*, et auctor anonymus *historiæ Francorum*, qui Philippi Ludovici Pii filii tempore scripsit: quanquam hi duo postremi Girardum etiam male pro Guillelmo habent. Illorum omnium testimonia protulimus in bibliotheca ipsa Cluniacensi, paginis 5, 7 et 8. Addamus nunc et alia duo perantiquorum æque scriptorum. Anonymus enim, sed eruditus auctor libri II *Vitæ sancti Genulfi*: « His temporibus, inquit, Willelmus comes Arvernorum erat dux Aquitanorum, qui Cluniacense fundavit cœnobium. » Et Ademarum quidam filius Raimundi in *chronologia abbatum sancti Martialis Lemovicensis*. « Hujus abbatis, Fulberti scilicet VI, anno decimo nono obiit Guillelmus dux, comes Arvenis, qui Cluniacum cœnobium edificavit. »

videlicet divinus sermo possibile ostendens, atque ad hoc omnino suadens, dicit: *Divitiæ viri redemptio animæ ejus* (*Prov. xiii*). Quod ego Willelmus dono Dei comes et dux sollicitè perpendens, ac propriæ salutis, dum licitum est, providere cupiens, ratum, imo pernecessarium duxi, ut ex rebus quæ mihi temporaliter collatæ sunt, ad emolumentum animæ meæ aliquantulum impertiar. Quippe quia in his videor excrevisse, ne fortassis totum ad curam corporis redarguar in supremo expendisse, quin potius cum suprema sors cuncta rapuerit, quiddam mihi gaudeam reservasse. Quæ scilicet causa nulla specie vel modo congruentius posse fieri videtur, nisi ut juxta Domini præceptum: *Amicos mihi faciam* (*Luc. xvi, 9*) pauperes ejus, utque hujusmodi actio, non ad tempus, sed continue peragatur, monastica professione congregatos ex propriis sumptibus sustentem. Ea siquidem fide, ea spe, ut quamvis ipse cuncta contemnere nequeam, tamen dum mundi contemptores, quos justos credo, susceperint: *Justorum mercedem accipiam* (*Matth. x, 41*).

Recentiorum vero, qui foundationis ejusdem per Guillelmum ducem factæ meminerint, non parvus etiam reperitur numerus. Platina siquidem in Vita Adriani III, papæ, Chronicum Chronicorum, Jacobus Bergomensis in supplemento, Robertus Gaguinus lib. vi Histor. Francorum, Joannes Bouchetus in annalibus Aquitanicæ Nicolaus Vignierus in Chronico rerum Burgundionum ad annum 910, et Genebrardus libro quarto Chronologiæ, verbis in illam expressissimis consentiunt.

(220) *Cluniacum scilicet quæ sita est.* Situm et etymologiam Cluniaci sic describit Glaber Rodulfus libro tertio Historiæ Francorum, capite quinto, de ordine sancti Benedicti agens: « Ad ultimum quoque, inquit, prædicta videlicet institutio jam pene defessa, auctore Deo, elegit sibi sapientiæ sedem, vires collectura, ac fructificatura germine multiplici in monasterio scilicet cognomento Cluniaco, quod etiam ex situ ejusdem loci acclivo, atque humili tale sortitum est nomen: vel etiam, quod aptius illi congruit, a cluendo dictum, quoniam cluere, crescere dicimus. Insigne quippe incrementum diversorum donorum a sui principio in dies locus idem obtinuit. » Sed et aliam hujus nominis originem affert Petrus Damianus libro sexto epistolarum, epistola ad Ugonem abbatem et monachos Cluniacensis monasterii his verbis: « Unde cum te, felix Cluniace, considero, hoc tibi nomen impositum non sine divini præ sagii dispositione perpendo. Hoc quippe vocabulum ex clunibus et acu componitur, per quod videlicet arantium boum exercitium designatur. Bos enim in clunibus aculeo pungitur, ut aratrum trahat, et arva proscindat. Illic enim humani cordis ager excolitur, unde seges illa colligitur, quæ promptuarii cœlestis ædibus infercitur. » Et post pauca: « Convenienter itaque Cluniacum agrum dixerim, in quo videlicet Dominici boves infatigabiliter arant, dum eos divini terroris aculeus stimulat: et velut acu clunium pars postrema transpungitur, cum ultimi terrore judicii mens humana terretur. »

(221) *Super fluvium, qui Grauna vocatur.* Alius cod., *Grannam*, Glaber Rodulfus *Graonam* vocat.

(222) *Et capella, quæ est in honore sanctæ Mariæ et sancti Petri.* Hæc forte capella, quam Warinus comes ædificavit, et Hildebaldus episcopus consecravit non in honore sanctorum Petri et Pauli apostolorum sicut Paradinus et Sanjulianus

A Igitur omnibus in unitate fidei viventibus, Christique misericordiam postulantibus qui sibi successuri sunt, et usque ad sæculi consummationem victuri, notum sit, quod ob amorem Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, res juris mei sanctis apostolis Petro videlicet et Paulo de propria trado dominatione [donatione] Cluniacum scilicet [Cluniacum scilicet villam] quæ sita est (220) super fluvium qui Grauna [Granna] (221) vocatur, cum cortile et manso indominicato, et capella quæ est in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ, et sancti Petri apostolorum (222) principis, cum omnibus rebus ad ipsam villam pertinentibus: villis siquidem, capellis, mancipiis utriusque sexus, vineis, campis, pratis, silvis, aquis, aquarumque decursibus, farinariis extitibus et regressibus; cultum et incultum cum omni integritate. Quæ etiam res sunt sitæ in comitatu Matisconensi vel circa, suis unaquaque terminis conclusæ (223). Dono autem hæc omnia jam dictis apostolis ego Willelmus et uxor mea Ingeldberga, primum pro amore Dei, deinde pro anima senioris mei Odonis regis (224), pro

asserunt verum ut habent ipsa Willelmi ducis verba « in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ, et sancti Petri apostolorum principis. » Nec dubito quin inde manaverit error illorum, qui monasterium ipsum Cluniacense constructum a Warino rati sunt. Erat autem et alia jam tempore ipsius Warini comitis ecclesia condita Cluniaci, sicut memorat diploma Ludovici Pii sanctoque Romano dicata a Flodomeo quodam, quem Sigismundi et Gothomari filiorum Gundebaldi Burgundionum regis tutelam ab initio gessisse Begatus in suis Commentariis auctor est.

(223) *Suis unaquaque terminis conclusæ.* De terminis sacri banni Clunianensis cœnobii agunt Petrus Albanensis episcopus, Urbanus II papa, Calixtus item II papa, et alii Romani pontifices passim in diplomatibus suis.

(224) *Pro anima senioris mei Odonis regis.* Hic Odo filius fuit Roberti Andegavensis comitis « quem Franci (sicut habet fragmentum vetus Histor. Franc.), licet reluctantem, tutorem pueri, Caroli scilicet Ludovici Balbi filii, regnique elegere gubernatorem: qui mente benignus, et reipublicæ hostes opprimendo strenue præfuit, et parvulum optime nutrit, atque adolescenti et sua repetenti patienter regna refudit. » Erat tunc comes Parisiensis, Aquitanicæque dux, sicut Abbo Floriacensis lib. 1 Obsid. Parisiacæ urbis, et Ademarum Chabanensis in Histor. Aquitanicæ testantur. Verum postea, **D** *Franci conjurantes contra Carolum eum de regno expulerunt, et Odonem hunc pro eo regnare constituerunt;* ut inquit auctor libris II Vitæ sancti Genulfi, c. 17. Quod quidem magnarum inter eum et Carolum discordiarum initium et causam fuisse patet ex Flodoardo lib. IV Histor. Eccl. Rem capp. 2, 3 et seqq., licet Odo ipse nec integris etiam in regno duobus substitit annis. Hunc igitur Guillelmus, tanquam Arvernorum, comes Aquitanicæ ducem, non tanquam Aquitanorum dux Francorum regem, seniore suum, id est dominum appellat. Nec enim Guillelmus fuit Aquitanicæ dux, nisi post Odonis obitum, sicut nos docet Abbo lib. II, Seniore vero pro domino solitum usurpari notissimum est ex veteribus monumentis. Chartularium Majoris Monasterii, quod est rerum Vindocinensium, charta 129: Quorum tamen omnium largitionem est convenientia, ut suum seniore, a quo ista in beneficium tenet, annuere faciat. » Usurpatur et pro principe largo modo. Sic enim in

genitoris ac genitricis meæ (225), pro me et uxore mea, salute scilicet animarum nostrarum et corporum : pro Avanæ nihilominus, quæ mihi easdem res testamentario jure concessit (226), pro animabus quoque fratrum ac sororum nostrarum, nepotumque atque omnium utriusque sexus propin-

testamento Bernonis infra : « Obsecro vos, o principes et seniores, quicumque terrenarum rerum iudices estis. Franci vulgo *seigneur*, et *seigneur de fief* dicunt.

(225) *Pro genitoris ac genitricis meæ.* Genitor hic Guillelmi fuit Bernardus, ut notat sanctus Odo lib. i Vitæ sancti Geraldii cap. 32, et post eum Guido Coquille in Historia Nivernensi, qui et ipsum comitem et marchionem Nivernensem exstitisse affirmat. Genitricis autem ejusdem Ermengardim appellat idem sanctus Odo loco citato cap. 34.

(226) *Pro Avanæ nihilominus, quæ mihi easdem res testamentario jure concessit.* Avanam Warini comitis Maticonensis et Cabilonensis uxorem intelligit, quam Ludovicus Pius in diplomate Albanam et Albam, Sigebertus et auctor Fasciculi temporum Avam, Bernardus Guidonis et Chronici Lemovicensis scriptor Annam, Petrus Sanjulianus Evam, Nicolaus Gillius Inam, Ludovicus Golutus lib. iv Commentariorum republicæ Sequanicæ Yvam, ac tandem Joannes Trithemius in Chronicis Hirsaugiensis monasterii Aviam male pro Ava nuncupat. Ut autem qualiter hæc Cluniacum villam, et res ad eam pertinentes, Willelmo comiti testamentario jure concedere potuerit, intelligatur, notandum est ex Bugnonio, Leduardum XIII. Masticonensem episcopum, habuisse a Carolo Magno Cluniacum hanc, seu agrum in quo postea condita est ea villa, velut in augmentum dotis ecclesiæ cathedralis sancti Vincentii. Leduardi successores retinuerunt usque ad Hildebaldum XVIII, ejusdem sedis pontificem. Qui quidem Hildebaldus villam illam cum Warino Masticonensi comite, et Avana conjuge sua, pro quibusdam rebus aliis in pagis Nivernensi et Arvernico sitis permutavit, ut ex diplomate Ludovici Pii imperatoris, qui et permutationem ipsam auctoritate sua confirmavit anno imperii sui 12, dici potest. Verum quia diploma hoc non aliud esse videtur ab illo, cujus testimonio Burgonius astruere conatur Warinum comitem, primum monasterii Cluniacensis fundatorem exstitisse, proferam integrum ex Chartulario Cluniacensi, bibliothecæ clarissimi præsidis Jacobi Augusti Thuani. In illo enim ne verbum quidem ullum de cœnobio. Tantum abest ut foundationis aut constructionis ejus meminerit. Est autem hujusmodi :

Donatio Hildeberti [Hildebaldi], episcopi Maticonensis a Varino et Ava [Alba, et Albana infra] uxore sua, de villa Cluniaco.

« In nomine sancti Domini Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia imperator Augustus. Si enim ea, quæ fideles imperii nostri pro eorum opportunitatibus inter se commutaverint, nostri confirmantes edictis, imperialem exercemus consuetudinem, et hoc in postmodum jure firmissimum mansurum esse volumus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum præsentium scilicet et futurorum industria, quia vir venerabilis Hilduinus abbas, et sacri palatii summus capellanus, innotuit serenitati nostræ, eo quod Hildebaldus Maticonensis Ecclesiæ episcopus, et vir illuster Warinus comes de quibusdam rebus pro communi utilitate et compendio nuperrime inter se commutationem fecissent. Dedit interea prædictus Hildebaldus episcopus ex ratione episcopatus sui eidem Warino comiti, et uxori suæ Albanæ [ut. Avæ], ad eorum proprium perpetualiter ad habendum in eodem pago Ma-

A quorum, pro fidelibus nostris qui nostro servitio adhærent; pro statu etiam ac integritate catholice religionis. Postremo vero sicut omnes Christiani unius compage charitatis ac fidei tenemur, ita pro cunctis præteritorum scilicet, præsentium sive futurorum temporum orthodoxis, hæc donatio fiat.

tescense villam, cujus vocabulum est Cluniacus, cum ecclesia in eadem villa, et cum casis, domibus, ædificiis, vineis, campis, pratis, silvis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, exitibus et regressibus cum mancipiis ibidem commanentibus, cum omni agnatione eorum, omnia, et ex omnibus eorum, et ad integrum quidquid ad ipsam villam aspicere videtur: nec non in pago Nivernense villam, cujus vocabulum est Aptannæcus, cum ecclesia ibidem constructa, cum mansis, domibus, ædificiis, vineis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, silvis, exitibus et regressibus et cum mancipiis ibidem commanentibus, vel cum omni agnatione eorum, omnia, et ex omnibus quantumcunque ad ipsam villam aspicere videtur. Et contra in compensatione hujus rei dedit memoratus Warinus comes, et uxor sua Alba [sup. Albana] de rebus proprietatis eorum, eidem Hildebaldo episcopo ad partem ecclesiæ suæ in eodem pago Maticonensi villam cui vocabulum est Genuliacus, cum ecclesia ibidem constructa, cum mansis, domibus, casis, ædificiis, vineis, campis, pratis, silvis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, exitibus et regressibus et cum mancipiis ibidem commanentibus, cum agnatione eorum, omnia, et ex omnibus, quantum ad ipsam villam aspicere videtur, et eorum possessio esse dignoscitur. Et in pago Nivernensi villam, cujus vocabulum est C. Calda Aqua, cum casis, domibus, ædificiis, mansis, vineis, campis, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, exitibus et regressibus et cum mancipiis ibidem commanentibus cum omni agnatione eorum, omnia, et ex omnibus quantumcunque ibidem eorum proprium esse videtur. Nec non et in ducatu Alvernico, in pago Donobrense [Donobrensi], villam cujus vocabulum est Litunias, cum casis, domibus, ædificiis, mansis, vineis, campis, pratis, silvis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, et cum mancipiis ibidem commanentibus, cum agnatione eorum, omnia, et ex omnibus, quantumcunque eorum proprium esse dignoscitur. Unde et duas commutationes pari tenore conscriptas, manibusque bonorum hominum roboratas, præ manibus habere professus est, sed pro integra firmitate petiit celsitudini nostræ ut ipsas commutationes denuo per nostrum mansuetudinis præceptum plenius in Dei nomine confirmare deberemus: quorum petitioni denegare nolimus, sed sicut unicuique fidelium nostrorum juste petentium, ita nos illis concessisse, atque in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus, ut quidquid pars juste et rationabiliter alteri contulit partem, deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo, teneat, atque possideat, vel quidquid exinde facere, vel judicare voluerit, libero in omnibus perfruatur arbitrio faciendi quidquid elegerit. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, et per futura tempora melius conservetur, de annulo nostro subtus jussimus sigillari. »

« Durandus diaconus ad vicem Frigidisii recognovit.

« Data III Nonas Junias, anno 12, Christo propitio, imperii domini Ludovici piissimi Augusti, indict. tertia.

« Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen. »

Mortuo igitur Warino comite Maticonensi, Avana et ipsa conjux ejus moriens, quidquid juris habebat in Cluniaco, Willelmo Aquitanorum duci reliquit.

· **Eo siquidem dono tenore, ut in Cluniaco in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli monasterium regulare construatur, ibique monachi juxta regulam beati Benedicti viventes congregentur, qui ipsas res perenni tempore possideant, teneant, habeant atque ordinent. Ita duntaxat, ut ubi venerabile orationis domicilium, votis ac supplicationibus fideliter frequentetur, conversioque [conversatioque] cœlestis omni desiderio et ardore intimo perquiratur et expetatur. Sedulæ quoque orationes, postulationes atque obsecrationes Domino diriguntur, tam pro me, quam pro omnibus, sicut eorum memoria superius digesta est. Præcipimus siquidem ut maxime illis sit hæc nostra donatio ad perpetuum refugium, qui pauperes de sæculo egressi, nihil secum præter bonam voluntatem attulerint, ut nostrum supplementum fiat abundantia illorum. Sint ipsi**

(227) *Sint ipsi monachi cum omnibus.* Primorum Cluniacensis cœnobii monachorum numerum per exiguum fuisse testatur imprimis auctor Vitæ sancti Hugonis abbatis sancti Martini Eduensis. *Perparva*, inquit, *!e monasterio hoc loquens, primitus fratrum conciola est in eodem constituta loco.* Et Glaber Rodulfus duodecim tantum ab initio convenisse, sed ingentem copiosamque segetem ex illo paucissimo semine procedentem innumerabiliter excrevisse memorat. Ejus verba sic habent lib. III Hist. Francor. cap. 5 : « Quod etiam cœnobium in primo, non amplius quam quindecim terræ colonias dicitur in dotem accepisse, fratres tamen duodecim numero inibi memorantur convenisse. Ex quorum veluti optimo semine multiplicata stirpe Domini exercituum innumerabilis magnam orbis plagam cognoscitur replese. » Multiplicata, inquam, est adeo stirps hæc Domini, ut Petrus etiam Venerabilis abbas Cluniacensis IX, tempore suæ assumptionis in abbatem, plus quam trecentos in hoc monasterio religiosos exstitisse testetur in libro quodam Statutorum, quem edidit, hoc modo : « Notum facio igitur ego frater Petrus humilis Cluniacensis abbas, omnibus istud legentibus, quod quando ad hoc officium ante octo et viginti annos assumptus sum, magnam quidem ecclesiam, religiosam, et famosam inveni, sed pauperrimam, magnarum expensarum, et comparatis redditibus cum expensis, nullorum pene redituum. Trecenti erant, vel eo amplius fratres, nec centum de propriis sumptibus domus illa procurare valebat. » Multitudo magna, et quæ fere ad annum usque 1346, sine diminutione, nisi fortasse parva, duravit. In catalogo enim abbatiarum et prioratum ab hoc inclyto cœnobio dependentium, reperitur, quod, « ante magnam mortalitatem, quæ incæpit anno Domini 1346, et duravit per tres annos, erant ibi communiter ducenti sexaginta religiosi. » Ab hoc retro tempore non fuit certus monachorum Clun. numerus, sed positi sunt ibi secundum facultates.

(228) *Sub potestate et dominatione Bernonis abbatis.* Sic auctor Chronici Cluniacensis, qui sancto Hugone Cluniacensi abbate vivit : « Willelmus, inquit, dux Aquitanorum Cluniaco sanctissimum Bernonem ordinavit abbatem. » Unde patet illos omnes male scripsisse, qui sanctum Odonem primum Cluniacensem abbatem numerarunt. Hujus autem Bernonis meminere præter Joannem monachum in Vita sancti Odonis, sanctum Odilonem in Vita sancti Maioli, et Glabrum Rodolphum loco jam allegato, scriptor Vitæ sancti Hugonis abbatis Eduensis, Ludovicus Ultramarinus in præcepto quodam, Sigebertus Gemblacensis ad annum 895. Vincentius Belvacensis lib. xxvi Speculi historialis cap. 53, Chronicon sancti Petri Vivi Senonensis ad annum 908. Fasci-

A monachi cum omnibus (227) præscriptis rebus sub potestate et dominatione Bernonis abbatis (228) qui quandiu viverit secundum suum scire et posse eis regulariter præsideat. Post discessum vero ejus habeant iidem monachi potestatem et licentiam quemcunque sui ordinis, secundum placitum Dei atque regulam sancti Benedicti promulgatam [promulgatam], eligere maluerint abbatem (229), atque rectorem, ita ut nec nostra nec alicujus potestatis contradictione contra religiosam duntaxat electionem impediatur. Per quinquennium autem Romæ ad limina apostolorum ad luminaria ipsorum concinnanda [continuanda], decem solidos (230) præfati monachi persolvant, habeantque tuitionem ipsorum apostolorum, atque Romanum pontificem defensorem (531), et ipsi monachi corde et animo pleno prælibatum locum pro posse et nosse suo ædificent.

culus temporum, qui perverse ducem hunc Aquitanie nuncupat, Bernardus Guidonis ad annum 899, auctor anonymus Historiæ Francorum tempore Philippi regis Ludovici Pii filii, Chronicon Lemovicense, Platina, Chronicon Chronicorum, Volaterranus in Anthropologia, lib. XXI, Antonius Floreminis archiepiscopus in Chronicis, Jacobus Bergomensis, Joannes Trithemius lib. II, de Viris illustribus Ordinis sancti Benedicti cap. 9, lib. III, cap. 213, et in Chronicis monasterii Hirsaugiensis ad annum 892, Petrus de Natalib. lib. XI Catal. sanctorum, cap. 64, Nicolaus Gillius in Annalib. Franciæ, Joannes Bouchetus in Annalib. Aquitanie. Guillelmus Paradinus lib. I Annalium Burgundie, Nicolaus Vignierus in Chronico rerum Burgundionum, Genebrardus lib. IV Chronologiæ, Arnoldus Wion in ligno Vitæ, Martyrologium monasticum Benedictinum, Petrus Sanjulianus in Antiq. Cabilon. ac demum Ludovicus Gollutus lib. II, IV, et aliis Commentariorum reipublicæ Sequanicæ. Ex quibus Gollutus alicubi Wernerium, Bouchetus et Guillelmus Paradinus lib. de antiquo Statu Burgundiæ Brunonem : reliqui Bernonem appellant. Et quidem ipsum ex antiquis Burgundiæ comitibus fuisse testes sunt aliqui. Sed quinam ejus parentes exstiterint non usque adeo certum est. Unus Guil Paradinus patrem ejus Chilpericum nescio quem, Gollutus matrem Yvam comitissam, quæ et eadem procul dubio cum Ava et Avana, de qua supra, nominant. Nos nihil pronuntiamus.

(229) *Habeant monachi potestatem eligere abbatem.* Sic Ludovicus Ultramarinus Fr. rex in præcepto suo de Salustriaco : « Habitatores autem in ordine regulari degentes, abbatem sibi secundum regulam sancti Benedicti de semetipsis post Odonem, qui nunc præest, eligant. »

D (230) Per quinquennium autem Romæ decem solidos. Agapitus papa : « Sane ad recognoscendum, quod prædictum cœnobium sanctæ apostolicæ sedis ad tuendum atque fovendum pertineat, dentur per quinquennium 10 solidi. » Sed paulo aliter, Ordericus Vitalis lib. XI Historiæ suorum temporum : « Ratum est, ait, et chartis legentibus liquido patescit quod G. Aquitanicus Cluniacense cœnobium in allodio suo construxit : et illud, Romam pergens, Romano pontifici devotissime commisit, nec id frustra fieri voluit. Nam ipse tunc 12 aureos papæ obtulit, et exinde totidem singulis annis dari decrevit. »

(231) *Habeantque tuitionem ipsorum apostolorum atque Romanum pontificem defensorem.* Acta synodalis definitionis inter sanctum Hugonem abbatem Cluniacensem et domnum Droconem Matisconensem episcopum. « Nam in conspectu totius sancti concilii lectum est monumentum, quod comes ille Willelmus primus loci fundator et oblator instituit.

Voluntas etiam ut nostris successorumque nostrorum temporibus prout opportunitas atque possibilitas ejusdem loci se dederit, quotidie opera misericordiae pauperibus, indigentibus, advenis, peregrinantibus, summa intentione exhibeantur.

Placuit etiam huic testamento inseri, ut ab hac die nec nostro nec parentum nostrorum, nec fascibus regiae magnitudinis, nec cujuslibet terrenae potestatis jugo subjiciantur iidem monachi ibidem congregati. Neque aliquis principum saecularium (232), non comes quisquam, nec episcopus quilibet, non pontifex supradictae sedis Romanae, per Deum; et in Deum omnesque sanctos ejus, et tremendi iudicii diem contestor, deprecor, ne invadat res ipsorum Dei servorum. Non distrahat, non minuatur, non procamiet, non beneficiet (233) aliquam personam [alicui personae], non aliquem praelatum super eos contra eorum voluntatem constituat. Et ut hoc nefas omnibus temerariis ac improbis arctius inhibeat, adhuc idem inculcans subjungo. Et obsecro vos, o sancti apostoli [et gloriosi principes terrae], Petre et Paule, et te pontifex pontificum apostolicae sedis, ut per auctoritatem canonicam et apostolicam quam a Deo accepisti, alienes a consortio sanctae Dei Ecclesiae et sempiternae vitae praedones et invasores atque distractores harum rerum, quas vobis hilari mente promptaque voluntate dono. Sitisque tutores ac defensores jam dicti loci Cluniaci [Cluniacensis] et servorum Dei ibi commorantium ac commanentium; harum quoque omnium facultatum propter eleemosynam et clementiam, et misericordiam piissimi Redemptoris nostri. Si quis forte, quod absit, et quod

ubi, videlicet praeter Romanum pontificem, nullum jus, nullum dominium cuicumque mortalium, vel cuiuslibet prorsus Ecclesiae dereliquit. » Notitia libertatis loci Cluniacensis sancitae a domno papa Urbano II in ipso coenobio: « Nam pius ille Willelmus istius olim monasterii institutor, nulli alii advocato, nulli patrono, nulli regi, vel principi curam ipsius tutelamque commendavit, nisi Deo et beato Petro. ejusque vicariis, Romanis scilicet pontificibus. » Item Paschalis II, ad archiepiscopos et episcopos Galliarum scribens: « Cluniacense, inquit, coenobium ab ipso foundationis exordio sanctae Romanae Ecclesiae est oblatum. »

(232) *Neque aliquis principum saecularium.* Agapitus papa scribens Aymardo Cluniacensi abbati. « Quia petistis, inquit, a nobis, quatenus monasterium Cluniacense in illo statu, quo a Guillelmo duce per testamentum manere decretum est, nostra apostolica auctoritate decerneremus, etc., inclinati precibus tuis tibi ad regendum committimus. Itaque sit illud monasterium cum omnibus rebus, vel quas nunc habet, vel quae deinceps tibi traditae fuerint liberum a dominatu cujuscunque regis, aut episcopi, sive comitis, aut cujuslibet ex propinquis ipsius Guillelmi. » Et Ludovicus Caroli Simplicis filius: « Sit vero ipse locus, juxta quod ipse Willermus sub terribili et magna adjuratione constituit, et apostolicae sedi per testamentum ad tuendum non ad dominandum subjugavit, ab omni saeculari dominatu tam regum, quam cunctorum principum seu propinquorum ejusdem Willermi, quin et omnium hominum penitus liber et absolutus. »

(233) *Non procamiet, non beneficiet, Procamiare, et conseamare, pro commutare ac permutationem.*

A per Dei misericordiam et patrocinia apostolorum evenire non aestimo, vel ex propinquis [vel extraneis, vel ex qualibet conditione, sive potestate, qualicunque calliditate contra hoc testamentum (234), quod pro amore Dei omnipotentis ac veneratione principum apostolorum Petri et Pauli fieri sancivi, aliquam concussionem inferre tentaverit, primum quidem iram omnipotentis Dei incurrat, auferatque Deus partem illius de terra viventium (Apoc. xxii, 19), et deleat nomen ejus de libro vitae (Apoc. iii, 5), fiatque pars illius cum his qui dixerunt Domino Deo: *Recede a nobis* (Job. xxi, 14), et cum Dathan et Abiron, quos terra aperto ore deglutivit, et vivos infernus absorbit (Num. xvi, 31), perennem incurrat damnationem. Socius quoque Judae Domini proditoris effectus aeternis cruciatibus retrusus teneatur, et ne ei in praesentis saeculo humanis oculis impune transire videatur, in corpore quidem proprio futurae damnationis tormenta experiatur, sortitus duplicem direptionem cum Heliodoro et Antiocho, quorum alter acris verberibus coercitus vix semivivus evasit (II. Mach. ix, 9); alter vero nutu superno percussus, putrescentibus membris, et scatentibus vermibus miserrime interiit; caeterisque sacrilegis qui aedium domus Domini temerare praesumpserunt, particeps existat, habeatque, nisi resipuerit, archiclavum totius monarchiae Ecclesiarum, juncto sibi Paulo obstitorem, et amoeni paradisi aditus contradictorem, quos si vellet, habere poterat pro se piissimos intercessores. Secundum mundialem vero legem, his quibus intulerit calumniam centum auri libras (235), cogente judiciaria potestate compul-

facere frequentissimum in antiquis chartis et testamentis. Inde *camium, cambium, concamium, concambium, et excambium*, pro commutatione sive permutatione: quam et adhuc hodie vulgodicimus *échange*. Consuetudo vero fuit haec monasteriorum fundatoribus prohibitio, ne scilicet illi quos defensores ac patronos constituebant, monasteria ipsa permutarent unquam, alienarent, [aut in beneficium traderent. Sic Henricus I, rex Francorum praeepto suo muniens congregationem beatorum apostolorum Petri et Pauli et sanctae Genovefae virginis Paris. « Quae olim, a quodam antecessore suo Francorum rege Clodoveo, hortatu et persuasione beati Remigii Rhemorum archiepiscopi fuerat fundata. Statuimus, inquit, et regali auctoritate praecipimus, insuper et sigilli nostri impressione firmamus ut nullus succedentium regnum vel principum Parisiacensem urbem tenentium praedictam congregationem unquam alicui jure beneficii tradat, vel aliquo commutationis genere a suo patrocinio vel procuracione alienet, sed de regali defensione habeat cum utilitate honestatam, et de principis possessione, si quando hoc contigerit, praesentem et indeficientem tuitionem habeat simul et solamen. »

(234) *Contra hoc testamentum.* Testamentum pro praeepto, charta, diplomate, vel instrumento principis. Odo Clun. abbas lib. II Vitae sancti Geraldii comitis Aureliacensis, cap. 4: *Ut sua Domino consecraret, Romam profectus est, et Aureliacum insignis praedium beato Petro apostolorum principi. facto solemniter testamento, delegavit.* Sed hoc notius est, quam ut probatione indigeat.

(235) *His quibus intulerit calumniam, centum auri libras.* Usitatum tum erat, et etiam postea, pecu-

sus, exsolvat, et congressio illius frustrata nullum omnino obtineat effectum. Sed hujus firmitas testamenti omni auctoritate suffulta semper inviolata ac inconcussa permaneat, cum stipulatione subnixâ. Actum Bituricæ civitatis publice.

Willelmus. Ego hanc auctoritatem fieri et firmari rogavi, ac manu propria roboravi.

Sigillum Ingelbergæ uxoris ejus.

Sigillum Madalberti (236), peccatoris Bituricensis archiepiscopi.

Signum Adalardi episcopi (237), P. Alto, peccator episcopus, S. Wilelon, nepotis ejus, S. Armanni, S. Wigonis, S. Ugberti, S. Stephani, S. Ve-

niariam pœnam chartarum seu testamentorum sanctionibus addere. Sic Otho imp. in præcepto de sancto Mayolo Papiensi : « Si quis igitur hoc nostræ stabilitatis præceptum fregerit, componat centum libras auri, medietatem cameræ nostræ, et medietatem Cluniacensi monasterio. »

(236) *Sigillum Madalberti*. Quidam hunc Moal-

racli, S. Gotbransin, S. Eufredi vicecomitis, S. Gentardi comitis, S. Ignardi, S. Ursonis Græci, S. Rataldi, S. Rumberti, S. Ismengrii, S. Rotberti, S. Otberti, S. Guiberti [Girberti], S. Bermondi, S. Girardi, S. Ambladi, S. Aleardi, S. Achedei, S. Windonis, S. Grimberti, S. Umberti, S. Arnaldi, S. Armandi, S. Walonis, S. Roberti, S. Bodonis, S. Athonis, S. Girbandi, S. Ismendonis, S. Lotberti, S. Tertberti, S. Bernardi, S. Geraldî, S. Truanni.

Anno undecimo, regnante Carolo rege, indictione 13. Ego Oddo levita, ad vicem cancellarii scripsi et subscripsi.

B

bertum, alii Maalbertum appellant. Fuit autem ordine quinquagesimus primus inter archiepiscopos Bituricenses, seditque temporibus Arnulphi imperatoris, et Caroli Sîmplicis Francorum regis.

(237) *Signum Adalardi episcopi*. Adalardus hic fuit episcopus Claromontensis, de quo Odo in Vita sancti Geraldî, et nos forte plura ibidem.

VI.

TESTAMENTUM DOMNI BERNONIS

ABBATIS

Cui primo fuit commissum regimen monasterii Cluniacensis per Guillelmum Pium, fundatorem dicti monasterii.

(Anno 926.)

(Bibliotheca Cluniacensis, pag. 9).

Ex quo divina dispensatio post dilivium constituit, ut homo homini præstet, quicumque secundum Deum tam in Veteri Testamento, quam in Novo aliis præfuerunt, quantum possibile fuit, procurarunt, ut consultum subditis in posterum esset. Quod et beatum Benedictum, et alios quamplures nostri ordinis instructores fecisse, sibi que successores, dum adviverent, elegisse, multa documenta probant. Quapropter tam regalis potestas quam sacerdotalis auctoritas, sed et principum sublimitas, nec non et reliquorum fidelium, quos forte hanc scripturam audire contigerit, ignoscat universitas. Quod ego Berno omnium abbatum extremus abbas, supremum diem jam vicini agnoscens, duos ex nostris fratribus, Widonem vi-

delicet meum consanguineum (238), atque Odonem adæque dilectum, una cum fratrum consensu mihi succedere delegavi, ac post meum decessum, vice mea, Deo largiente, fungi præcepi. Ita scilicet ut dilectus noster prædictus Wido cœnobio Gigniacensi (239), Balmensi, Æthiœnsi, cum cella quæ dicitur sancti Lauteni, et cum omnibus rebus ad prædicta monasteria pertinentibus regulariter præsit, præter villam quæ dicitur Alafracta, et res quasdam quæ fuerunt domni Samnonis in eodem pago consistentes; et quartam partem Caldariarum quæ sunt sitæ in loco qui dicitur Leodonis (240), et medietatem prati quod fuit domni Saymonis [forte, Simonis]. At vero charissimus Odo Cluniacum, et Masciacum (241), atque Dolense

(238) *Widonem videlicet meum consanguineum*. Nepotem Bernonis et discipulum vocat Chronicum Cluniacense his verbis : « Venerabilis igitur pater Berno habuit discipulos sanctos, scilicet Odonem, Adhegrinum, et Widonem venerabilem nepotem suum, quem abbatiæ Balmensis abbatem fecit. »

(239) *Cœnobio Gigniacensi*. Cœnobium hoc ipse Berno fundavit, ac primus illius abbas exstitit. Chronicum Lemovicense ad annum 890 : « Hoc tem-

pore claruit in Burgundia Berno ex comite abbas Gigniacensis cœnobii a se fundati. » Idem Sigibertus ad annum 895; Vincentius Bellovacensis lib. xxiv Speculi histor. cap. 53; Bernardus Guidonis in Chronicis, Trithemius, et alii.

(240) *In loco qui dicitur Leodonis*. Burgum Ledonis vocat Eugenius III papa, et donationem seu venditionem quamdam monasterio Cluniacensi factam a Willelmo Matisconensi comite memorat.